

ÖZET

Makalemizin konusu Saltanat-ı Omân Müftüsü Semahatu Şeyh Ahmet b. Hamad b. Süleyman el- el-Halîlî tarafında yazılan “Nebzu't-Taassubi'l-Mezhebî” isimli eserin tanıtımıdır. Mektup olarak kaleme alınan eser daha sonra kitaba dönüştürülmüştür. Amerika'nın Texen¹ bölgesinde yaşayan İbâzîler, ilimlerdeki derinlik, ahlaklarındaki güzellik ve İbadetlerindeki samimiyetleri ile cemaatin sevgisine mazhar olurlar. Bu durumdan farklı mezheplere tabi olan bazı Müslümanlar rahatsızlık duyarlar ve İbâzîler'in Haricî olduklarını ileri sürerek İbâzî kardeşlerini mescitten ve mescidin idaresinden uzaklaştırmak isterler. Bu duruma anlam veremeyen Abdullah Abdurrahman eş-Şeybân isimli şahıs İbâzîlik hakkında bilgi almak için Müftüye bir mektup yazar. Bu mektupta İbâzîler'in İslâm'daki yeri, yaşayışları ve İslâm kütüphanelerinde İbâzî kitaplara niçin yer verilmediğini sorar. Eser bu sorulara verilen cevaplar yanında İslâm tarihinde oluşan mezheplerin arka planına ayna tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Mezhepçilik   Oman   el-Halîlî   İbâziyye

المُلخَص

موضوع مقالتنا ستكون الرسالة التي ألفها مفتي السلطنة العمانية سماحة الشيخ أحمد بن حمد بن سليمان الخليبي بعنوان (نبذ التعصب المذهبي) والتعريف بها، الرسالة عبارة عن جواب كتبه سماحة الشيخ الخليبي ردا على سؤال من أخ كريم قامت إحدى دور النشر بطباعته على شكل كتاب. يدرس في الولايات المتحدة الأمريكية في منطقة تكسن بعد ما رأى من اخلاق الأخوة الإباضية وتعبدهم النشيط والمشاركة الفعالة والسبق الى الدعوة والفضيلة والاخوة الإسلامية وعدم النزوع الى الفرقة والخلاف وعلمهم بالكتاب والسنة النبوية وهذا ما دفعهم وجعلهم يفضلون تقديمهم على أنفسهم في الصلاة وأمور الدين والعبادة.

¹ Bu kelime tarafımızdan Teksen şeklinde okunmuştur.

لم يكن هذا ليروق لبعض الأخوة ممن هم على المذهب السني الذين قدموا إلى هذا البلد أيضا بقصد العلم والدراسة والذي ظهر على بعض منهم العلم بالشريعة والدين، فما كان منهم إلا أن حذرونا منهم ومغبة استعمال مساجدنا ودور عبادتنا في هذا البلد بدعوى أنهم من الخوارج وغيرها من الافتراءات، فيقول الأخ عبدالله عبدالرحمن شيبان لم يكن بد بعد ما رأينا من اخلاق اخوتنا الإباضيين أن نسأل عن حقيقة هذه الدعاوى التي ساقها بعض الأخوة هنا وان تكتبوا لنا عن فرقتكم ومكانتها بين المسلمين وكيفية التعامل مع أفرادها، ثم عن سبب عدم انتشار كتبهم ومصادرهم في المكتبات والجامعات الإسلامية، مما اوقفنا في هذا الحال من الحيرة والسؤال.

بالإضافة إلى الجواب الذي ساقه سماحة الشيخ خليلي على سؤال الأخ الكريم عبدالله من التعريف بالمذهب الإباضي وحقيقته نلاحظ أن سماحته سلط الضوء على خلفية تشكل الفرق في التاريخ الإسلامي.

الكلمات الدالة

المذهبية عمان الخليلي الإباضية

Giriş

İslami ilimlerle meşgul olanların çoğunluğu mezheplerin siyasi sebeplerle doğduklarını daha sonra kelami boyut kazandıklarını çok iyi bilmektedirler.² İnsanların çoğu mezheplerin akademik faaliyetlerin bir sonucu olarak teşekkül ettiğini sanmaktadır. Bu inancın temelinde büyük bir cehalet yatmaktadır. Ne yazık ki siyasi şartların mezheplerin oluşumuna etkisi gözden kaçırılmaktadır. Bu yanılgı sanıldığı gibi kendiliğinden oluşan bir durum değildir; siyasi taassubun ve mezhepçiliğin bunda çok büyük bir payı vardır. Mezheplerin oluşumu üzerindeki siyasi etkiler açıklığa kavuşmaması en çok da İbâziyye'yi etkilemektedir. Çünkü İslâm tarihi hakkında derin bir cehalete mahkûm ve şartlanmış kimselere tarihi gerçekleri anlatmak imkânsızlaşmaktadır.³ Eserin müellifi insanların ön yargılarını aşmak için Ahmet

² Geniş bilgi için bakınız, el-Berrâdî, Ebu'l-Kâsım b. İbrahîm, *el-Cevâhiru'l-Müntekât*, London, Daru'l-Hikme.

³ İbâziyye fırkasına muhalif kimseler bir iki hadise üzerinden İbâziyye hakkında hüküm vermektedirler. Ancak bu hadiseler hakkında söylenenlerin doğruluğu bedahet derecesinde değildir. Bazı müellifler İslam tarihinde vuku bulan olayları mezhep taassubunun gölgesinde kaleme almıştır. Bilmek, hadiseleri kanunlara, kanunları daha umumi kanunlara, en umumi kanunları da külli ve ezeli hakikatlere döndürmektir. Hakiki ilim külliyyettedir. Böyle olunca İbâziyye doğru anlamak için sadece birkaç siyasi hadise ışığında değil bir bütün olarak değerlendirmek gerekir. (O. Ateş)

التعريف بكتاب نبذ التعصب المذهبي لسماحة المفتي الخليفي

Emin,⁴ Mevdudî ve Ebu'l-Hasan en-Nedvî⁵ gibi İslâm bilginlerinden yardım aldığını görmekteyiz. El-Halîlî'nin bu tavrı Hz. Harun'dan yardım isteyen Hz. Musa'nın tavrına benzemektedir.⁶ Ancak El-Halîlî'nin muhatap aldığı kimseler önyargılı Müslümanlardır. Sonuçta önyargı hakikatin ortaya çıkmasını engellemektedir.

Makalemizin konusu, Saltanat-ı Omân Müftüsü Semahatu Şeyh Ahmet b. Hamad b. Süleyman el- El-Halîlî tarafında yazılan "Nebzu" isimli değerli eserin tanıtımıdır. Bu eser başlangıçta bir kitap olarak yazılmamıştır. Kendisine yöneltilen bazı sorulara cevap olarak yazdığı mektup daha sonra kitap olarak basılınca bu kıymetli eser vücuda gelmiştir. İslâm mezhep taassubu ile paramparça olduğu bu dönemde mezhep taassubunu ve onun zararlarını konu alan eserlerin yazılması çok önemlidir. Özellikle bu satırların asrımızın çok seçkin bir alimi olan Saltanat-ı Omân Baş Müftüsü Halîlî tarafından yazılması eseri (mektubu) daha da önemli hale getirmektedir. Eserin içerisine girdiğimizde müellifin sadece Kur'an ve sünnete hâkimiyetini, İslâm tarihi hakkındaki derin siyasi, sosyolojik analizlerini değil aynı zamanda Müslümanların iftirakından dolayı acı çeken kalbini ve sayfaları dolduran gözyaşlarını da görüyoruz.

Eser, mezhep taassubu ile ilgili kendisine sorulan bir sorunun cevabından oluşmaktadır. El-Halîlî'ye cevaplanması için gelen mektubun mahiyeti özetle şu şekildedir: Amerika'nın Texas bölgesinde yaşayan İbâzîler, ilimlerdeki derinlik, ahlaklarındaki güzellik ve İbadetlerindeki ihlas ile cemaatin sevgisine mazhar olurlar. Bu durumdan farklı mezheplere tabi olan bazı Müslümanlar rahatsızlık duyarlar ve İbâzîler'in Harici olduklarını ileri sürerek onları mescitten ve mescidin idaresinden uzaklaştırmak isterler. Bu duruma anlam veremeyen Abdullah Abdurrahman eş-Şeybân isimli bir şahıs İbâzîlik hakkında bilgi almak için Müftüye bir mektup yazar. Bu mektupta İbâzîler'in İslâmdaki yeri, yaşayışları ve İslâm kütüphanelerinde İbâzî kitaplara niçin yer verilmediğini sorar. Eser bu sorulara verilen cevaplar yanında İslâm tarihinde oluşan mezheplerin arka planına ayna tutmaktadır.⁷

⁴Geniş bilgi için bkz. Ahmet Emin, Fecrül- İslam (İslam'ın Doğuşu, Çev. A. Sedaroğlu), Ankara 1976

⁵ Geniş bilgi için bkz. Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti*. Çev. Mehmet Süslü, 2007.

⁶ Kasas, 34

⁷ el-Halîlî, Semâhatu'ş-Şeyh, Ahmet b. Hamad b. Süleymân, *Nebzu't-Ta'asubi'l-Mezhebî*, Saltanat-ı Omân, Sîb 2013, s. 5-7.

Makalemiz Türkçe yazıldığı için Arapça bilmeyen okurlar dikkate alınarak dipnotlar çeviri kitap üzerinden verilmiştir. Eser mektup olarak kaleme alınıp daha sonra kitaba dönüştürüldüğünden akademik usul takip edilmemiştir. İhtiyaç duyuldukça bu boşluk tarafımızdan dipnotlarla ikmal edilmiştir. Çeviri kitaba müellifin Mukaddimesi yanında bir de tercüme edenin Mukaddimesi eklenmiştir.⁸

A. el-Halîlî'nin Hayatı Ve İlmi Kişiliği

a. Hayatı:

Tercümesini yaptığımız eserin yazarı ve Saltanat-ı Uman'ın Genel Müftüsü olan Şeyh Allame el-Halîlî'nin tam adı Ahmet b. Hamad b. Süleyman b. Nâsır b. Sâlimîn b. Humeyd el-Halîlî'dir. el-Halîlî ilmi, takvası ve sahip olduğu yüksek ahlaki vasıfları ile Oman'ı aydınlatan bir güneş gibidir. Behlân vilayetinin çok saygın şahsiyetleri arasında yer alan el-Halîlî, 1942 yılında Zencibar'da dünyaya gelmiştir. Babası 1922 yıllarında Zencibâr'a göç etmiştir. el-Halîlî'nin doğduğu yıllarda Zencibar Saltanat-ı Oman'ın bir parçasıydı.⁹

Nesebi Umân'ın hicri beşinci asır meşhur imamlarından İmâm el-Halîl b. Şâzân el-Harûsî'ye dayanır. el-Halîlî ilme değer veren bir aileye mensuptur. Dedesi Şeyh Süleyman b. Nâsır el-Halîlî yaşadığı dönemin önemli kadılarındandır. Hicri 1332 yılında taun hastalığından ölmüştür. el-Halîlî'nin dedesi dönemin önemli İbâzî bilginlerinden Cezayirli Eттаfeyyiş'in çağdaşıdır ve onunla mektuplaşmıştır. 1979'da vefat eden babası Hamad b. Süleyman el-Halîlî İbâzî toplum içerisinde çok saygın bir mertebeye sahiptir.¹⁰

Eğitim hayatına babasının elinde başlayan el-Halîlî'ye ticaretle meşgul olan babasından daha çok annesi yardımcı olmuştur. el-Halîlî, geleneksel medreselere devam ederek dokuz yaşında kamil hafiz olarak medreseden mezun oldu. Akabinde İbâzîler'in geleneksel eğitim şekillerinden birisi olan ilim halkalarına katıldı. Bunlar

⁸ el-Halîlî, *Mezhep Taassubu*, s. 7-18.

⁹ Şeybânî, Sultân b. Mubarek b. Hamed, *Daiyetu'l- Kelimeti't-Tayyibe*, 2015, Maskat, S 14.

¹⁰ Şeybânî, age,s. 14.

التعريف بكتاب نبذ التعصب المذهبي لسماحة المفتي الخليفي

arasında, Şeyh İsa b. Said el-İsmail, Şeyh Hamûd b. Said el-Harûsî ve Şeyh Ahmet b. Zahrân er-Riyâmî gibi alimlerin ders halkaları sayılabilir.

el-Halîlî katılmış olduğu ders halkalarında fıkıh, akide, nahiv ve sarf ilimlerini tahsil etti. el-Halîlî, Zencibâr'da ziyaret için gittiği Allame İshak İbrahim Ettafeyyîş tarafından yürütülen ders halkasına katıldı. Örgün eğitim kurumlarına devam etmeyen el-Halîlî, zekâsı ve şahsi çabalarıyla halkalarda kendisini geliştirmeyi başarmıştır. Bu başarı öyküsünde zorluklara göğüs geren fedakârlığı ve üstün zekâsı büyük pay sahibidir. Çünkü ilim faaliyetleri yanında ailesine destek sağlamak için ticaretle meşgul olmuştur. el-Halîlî'nin çabaları neticesinde dimağındaki hikmet tohumları çiçek açmaya başladı. Mükemmel hitabet kabiliyeti ile ilmini birleştiren el-Halîlî kısa sürede insanların sevgisini ve itimadını kazanmayı başardı.¹¹

Zencibar'da gerçekleşen halk ayaklanması sonucu ailece asıl vatanları olan Umân'a dönerek Behlân vilayetine yerleştiler. Umân'a döndükten sonra, kısa süre içinde ilimdeki kemalatı anlaşılan Halilî'den Behlân Mescidinde ders vermesi istendi. Yaklaşık on ay süren bu hocalıktan sonra, Allame Şeyh İbrahim b. Said el-Abrî'nin referansı ile Maskat'da¹² bulunan el-Huvayr mescidine müderris olarak atandı. Bu görevinin son bulmasından sonra istinaf mahkemesine kadı olarak atandı. el-Halîlî bu görevi sebebiyle bir süre ilmi faaliyetlerine ara vermek zorunda kaldı. Uman Adalet Bakanlığında bir süre üst düzey bürokrat olarak çalıştıktan sonra, 1975 yılında Şeyh İbrahim b. Said el-İdry'nin vefatı üzerine boşalan Saltanat-ı Umân Genel Müftülüğüne getirildi. el-Halîlî halen bu görevini başarılı bir şekilde devam ettirmektedir.¹³

b. İlmi Faaliyetleri

İslâm Dünyasının gelişmesinin ve Müslümanların aydınlatılmasının ancak ilimle olabileceğini erken yaşlarda fark eden Müftî Halilî, ömrünü ilme adamıştır. Müftî el-Halîlî, sosyal hayatta görülen kötülükleri yok etmenin ve dini duyguların uyandırılmasının zaruretine inandığı için farklı ilmi etkinlikler içerisine girmiştir. Cuma hutbeleri, şahsi sohbetler, fetvalar, sempozyumlar ve çok sayıda eser bunlar arasında yer alır. Halîlî'nin faaliyetlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

¹¹ Şeybânî, age,s 15.

¹² Saltanat-ı Uman'ın başkenti.

¹³ Geniş bilgi için bakınız. Şeybanî, Sultan b. Mubarek b. Hamed, *Daiyetul Kelimetit Tayyibe*, 2015, Maskat, s. 15.

A. Vaaz ve İrşat faaliyetleri

B. Fetva faaliyetleri

C. İlmî Dersler

1. Tefsir dersleri
2. Usul-i Fıkıh dersler

D. Eserleri

1. Cevâhiru't-Tefsîr¹⁴
2. Burhânü'l -Hak¹⁵
3. İ'âdetü Siyagâti'l-Ümmet¹⁶
4. el-Hakku'd-Dâmi¹⁷
5. el-İlâu¹⁸
6. Zekâtu'l-Enâm¹⁹
7. el-İstibdâdu Mezâhiruhu ve Muvâcehetihî²⁰
8. el-İctihat²¹
9. el-Fetevâ²²
10. el- Muhkem ve'l-Müteşabih²³
11. el-Aklu Beyne'l- Cimâh ve Tervîdi'ş- Şer'i²⁴
12. Şerhu Kaside Gayeti'l Murâd fi'l-İ'tikad li İmam Nureddin es-Salimî²⁵
13. Avâmîlu Takviyyeti'l- Vahdeti'l-İslâmiyyeti fi Şeari'd- Diniyye
14. İhtilafu el-Metali²⁶

¹⁴ Tefsir kitabıdır, Şimdiye kadar dört cilt basılmıştır, Mektebetül-İstikame, Maskat 1984.

¹⁵ Akide kitabıdır. Maskat 2016, c. I-VII.

¹⁶ Tevbe Camiinde 2002 yılında Halilî tarafında okunan bir hutbedir.

¹⁷ Halilî'nin yazdığı ilk akide kitapları arasında yer alır. 1989.

¹⁸ İ'la'nın, tanımı, şartları ve rûkûnlerini anlatılan bir kitaptır. Maskat 2005.

¹⁹ Kuveytt'e Zekat ile ilgili bir sempozyuma Halilî tarafından sunulan bir tebliğdir. Mektebetü'l-İstikame 2002.

²⁰ İslam siyaset hukuku ile ilgili bir eserdir. Muscat 2013.

²¹ Halilî'nin icthâh ile ilgili bir konuşmadır, 2011.

²² 1967 den bu güne kadar Halilî tarafından verilen fetvaları ihtiva etmektedir. 1996.

²³ Al-i İmran suresinin yedinci ayeti ile ilgili bir tefsirdir, Mektebetü'l-İstikame, Muscat.

²⁴ Sultan Qabus Üniversitesinde, Halilî tarafından yapılan bir konuşmadır, ifta, 2008.

²⁵ Ciyu Vaid, 2003.

²⁶ Ramazan Hilali ile ilgili bir suale verilmiş cevaptır. 2010.

B. Eser Hakkında Bilgi

Orijinal adı *Nebzü't-Ta'asubi'l-Mezheb*'dir. Eser (mektup) tarafımızdan, *Mezhep Taassubu (Mezhep Taassubuna İbazi Bakış)*²⁹ adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir. Mezhep taassubu ve onun zararları hakkında muhtasar bir eserdir. Bu konuda Halîlî'nin mufassal görüşlerini bilmek isteyenler öncelikle müellifin *İstibdât*³⁰ adlı eseri olmak üzere diğer eserlerine müracaat etmelidirler. Eser cep kitabı ölçütlerinde ve yetmiş iki sayfadan oluşmaktadır. 2013 yılında saltanat-ı Omân/Sib de Mektebetü'd-Dâmrî Li'n-Neşri ve't-Tevzî' tarafından basılmıştır. Eser tefrika'nın Allah katında hoş olmadığını anlatan En'am Suresinin yüz elli dokuzuncu ayeti ile başlar.

Eserin "Mukaddimesi"³¹ Müftiye gönderilen mektuba ayrılmıştır. Bu mektup ABD yaşayan Abdullah Abdurrahmân Şeybân'a aittir. Girişte ve özetle ifade edildiği gibi Abdullah Abdurrahman Şeybân isimli cami cemaatinden bir şahıs, mescitlerinde yaşanan mezhepçilikten rahatsızlığını dile getirdikten sonra İbâziyye hakkında bilgi istemektedir.

Eserin akademik bir çalışma olmadığı ve mektuptan kitaba dönüştürüldüğü unutulmamalıdır. Müellif kendisine yöneltilen suale cevap olarak hacimli bir mektup yazmıştır. Ancak kalemindeki akıcılık, anlatımındaki sadelik ve okuyucuyu hakikatin zirvelerinde dolaştırması sebebiyle eserin okunması ruhlara huzur veren bir zevke dönüşmektedir.

Müfti Halîlî mufassal bir mektup sınırları içerisinde söylenmesi gereken her şeyi söylemiş söylenmemesi gerekenleri de mektubun dışında tutmuştur. Efradına cami ağyarına mani bir anlatım sergilemiştir. Eser aşağıdaki başlıklardan oluşmaktadır.³²

²⁷ Kitapçık şeklinde basılmış bir hutbedir.

²⁸ Muscat 2015.

²⁹ el-Halîlî, Semâhatu's-Şeyh, Ahmet b. Hamad b. Süleymân, *Mezhep Taassubu, (Mezhep Taassubuna İbazi Bir Bakış)* (çev. Orhan ATEŞ), 2016.

³⁰ el-Halîlî, Semâhatu's-Şeyh, Ahmet b. Hamad b. Süleymân, *Nebzu'-Ta'asubi'l-Mezhebî*, Saltanat-ı Omân, Sib 2013, s. 5-7.

³¹ el-Halîlî, *Nebzu*, s. 25.

³² el-Halîlî, *Mezhep Taassubu*, s. 5

1. Müslüman Saflarının Birliği
2. Siyasetin İnhirafı ve Islahı
3. İbâzîOlmayanların Şahitliği
4. Haktan Sapmaya Karşı İbâzîAyaklanması
5. İbâzîler'e Atılan İftiralar
6. Çağdaş İftiralar
7. İnsafa Davet
8. İnsaf Sahibi Kimselere Teşekkür ve Takdir
9. İbâzîKitaplar

C. Eserde Yer Alan Konular

a. Birlik İhtiyacı

1. Dinî zorunluluk

Aynı inancı paylaşan Müslümanların ayrılığa düşmesi Hanif olan İslâm dinine aykırıdır. İslâm tevhit dinidir, Allah İslâm'ı tek bir din kılmıştır. Kur'an-ı Kerim' de Müslümanları birlik içinde olmaya davet eden çok sayıda ayet vardır: Ayetler:

Gerçekten, sizin bu ümmetiniz tek bir ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim, öyleyse bana ibadet ediniz.³³ إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ

Ve işte bu sizin ümmetiniz bir tek ümmet ve Rabbiniz de Benim; artık hep benden korkun!³⁴ وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ

Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra anlaşmazlığa düşüp de parçalanırlar gibi olmayın. Onlar için büyük bir azap vardır.³⁵ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

³³ Enbiya, 92.

³⁴ Mü'minun, 25.

³⁵ Al-i İmrân, 105

التعريف بكتاب نبذ التعصب المذهبي لسماحة المفتي الخليلي

Ve topluca Allâh'ın ipine yapışın, ayrılmayın³⁶. *وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا*

“...niza etmeyin (anlaşmazlığa düşmeyin), yoksa zayıf düşersiniz ve kuvvetiniz (elinizden) gider.³⁷ *وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا*³⁷

2. Dünyevî zorunluluk

Müfti El-Halîlî, Dünyanın değişik yerlerinde emperyalizmin baskıları altında inleyen Müslümanların ancak vahdet sayesinde düşmanların tehlikelerinden ve tehditlerinden kurtulabileceklerini ifade eder.³⁸ Enfâl suresinde Rabbimiz, “Niza etmeyin yoksa zayıf düşersiniz, kuvvetiniz elinizden gider”³⁹ buyurmaktadır. İslâm aleminin bu günkü perişan hali bu ayeti doğrulamaktadır. Zira Müslümanlar kendi aralarında tevhide sağlayamamış ve nizaya düşmüşlerdir. Niza içindeki Müslümanların güç ve kuvveti kalmadığından gayr-i Müslimlerin merhametine muhtaç hale gelmişlerdir.

3. Ahlaki Zorunluluk

Allah Müslümanları İslâm ile aziz kıldığı⁴⁰ halde Müslümanlar tefrikaya düştüklerinden dünyada izzetlerini kaybetmişlerdir. İnsanlığa yol gösterici olarak gelen bu ümmetin içler acısı hali vicdanı körelmemiş Müslümanları utandırmaktadır. Müftî Halîlî bu hakikatler ışığında Müslümanlar arasındaki vahdetin ahlaki bir zorunluluk olduğunu ifade etmektedir.

b. Müslümanlar Arasında Vahdetin İmkânı⁴¹

Müftî el-Halîlî Müslümanlar arasında vahdetin **nebevi yöntemle** mümkün olduğunu Hz. Peygamber'in hayatından örnekler vererek ispat etmektedir. Hz. Peygamber (as) bu günden daha kötü şartlarda elçi olarak geldi. İnsanları uçurumun kenarından⁴² alarak sahil-i selamete ulaştırdı. Müftî Halîlî Hz. Peygamberin (as) geldiği şartları şöyle özetlemektedir:

³⁶ Al-i İmrân, 105

³⁷ Enfâl, 46

³⁸ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 29

³⁹ Enfâl, 46

⁴⁰ Hakim 1/62; Hâkim III/82 (Tarık b. Şihab'dan); Ebu Nuaym, Hilye I/47 (Tarık'tan benzer şekilde); Müntehab-ı Kenz IV/400 (İbnü'l-Mübârek, Hennâd ve Beyhakî, Şuabu'l-İman'ında)

⁴¹ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 31.

⁴² Al-i İmrân, 103; *وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ*

“ Her Müslüman tarafından bilinen şeylerden birisi de şudur ki, Allah, Peygamberimiz Hz. Muhammed’i (as) Peygamberlerin gelmediği fetret döneminde, insanların dalalette olduğu, ahlakın bozulduğu, kuralların tanınmadığı, insanlar arasındaki bağların koptuğu, birlik olunması gerekli olan durumlarda bile ihtilafların çıktığı ve insanların ormanlardaki hayvanlar gibi yaşadığı bir dönemde uyarıcı, müjdecisi; insanları Allah’a davet edici, onlara yol gösterici ve aydınlatıcı olarak göndermiştir.⁴³

Hz. Peygamber (as) insanlar arasındaki tefrikayı olağan üstü güçlerle değil “ben de sizin gibi bir insanım”⁴⁴ ayetinde olduğu gibi beşer Muhammed olarak başarmıştır. Bununla kastedilen şudur: Ben beşer Muhammed olarak bunu başarmışsam sizler de beşer olarak bunu başarabilirsiniz. Fakat bu başarıyı elde etmek için bazı kurallara uymak gerekir. Müftü el-Halîl bu kuralları şu şekilde özetlemektedir:

1. Kur’an hakikatlerini tebliğ etmek. İnsanlar Adem ve Havva’nın çocuklarıdır. Asılları birdir. Allah katında üstünlüğün ölçüsü takvadır.⁴⁵
2. İnsanlara gerekli durumlarda nasihat etmek. (Çünkü din nasihattır)⁴⁶
3. İnsanların sıkıntılarını gidermek.⁴⁷
4. İnsanlar arası ilişkide tevazu sahibi olmak
5. İnsanların görüşlerine önem vermek (şura)⁴⁸
6. İnsanlar arasında adalet ve insafla hüküm vermek⁴⁹

⁴³ Kur’an’da birçok ayette Hz. Muhammed’in müjdeleyici (beşir ve mübeşşir) ve uyarıcı (nezir ve münzir) olarak gönderildiği bildirilmektedir: “(Ey Peygamber!) Biz seni gerçek ile birlikte müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.” (Fatır, 24) “(Ey Peygamber!) Sen ancak bir uyarıcısın.” (Fatır, 23)

⁴⁴ Fussilet, 6; Kehf, 110.

⁴⁵ “Ey insanlar, gerçekten, Biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi halklar ve kabileler (şeklinde) kıldık. Şüphesiz, Allah Katında sizin en üstün (kerim) olanınız, (ırk ya da soyca değil) takvaca en ileride olanınızdır. Şüphesiz Allah, bilendir, haber alandır.” (Hucurat Suresi, 13)

⁴⁶ النَّصِيحَةُ Müslim, İmân, 95.

⁴⁷ Ve eğer Allah sana bir keder dokunduracak olursa, onu O’ndan başka açacak yoktur; ve eğer O, sana bir hayır dilerse, o zaman da O’nun lütfunu reddedecek yoktur. O, lütfunu kullarından dilediğine nasib eder. O, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.(Yunus,107)

⁴⁸ “İzzet ancak şuradandır. Şimdi devemin önünden çekiliniz”, Ebu Nuaym, Hilye I/47 (Kays’tan).

⁴⁹ “Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir. “ Nisa 55.

التعريف بكتاب نبذ التعصب المذهبي لسماحة المفتي الخليلي

7. Zalime karşı mazlumun yanında olmak,⁵⁰
8. Zulme mani olmak⁵¹

Hız. Peygamber üstün ahlakı ile bunu başarmıştır. Hız. Peygamberin yolunu takip eden Raşit halifelerde bu şekilde başarı sağlamışlardır. Raşit halifeler döneminde Halife ile diğer insanlar arasında bir fark yoktu. Bütün insanlar hak önünde eşitti. Hatta diğer insanlar da halifeyi kadiya şikâyet edebiliyorlardı. Delillerini ve görüşlerini açıklayabiliyorlardı.⁵²

c. İhtilafın Nedenleri ve İbâziyye

1. Siyasî İnhiraf

Halîlî'nin düşünce dünyasında, Müslümanlar arasındaki tefrikanın ortaya çıkmasında siyasi inhiraf/kokuşma çok önemli bir yer tutar. Zira devlet siyaseti, bir meyveyi koruyan zar gibi hayatı sarmalar. O zar bozulduğu zaman meyve nasıl çürürse siyaset bozulduğu zaman da içerisinde ki insan, toplum ve her şey bu kokuşmadan etkilenir. İslâm tarihine bakıldığında siyasi bozulmanın ahlaki ve ilmi bozulmaya da neden olduğu görülecektir. Ardından derin dini ve siyasi tefrikalar ortaya çıkmıştır.

Müslümanlar Hız. Peygamber (as) önderliğinde saadet asrını yaşadılar. Allah Rasulü dünyada ve ahirette mutlu olmanın yollarını öğretti ve uyguladı. Hız. Peygamberin aramızdan ayrılmasından sonra Raşit halifeler geldiler. Onlardan sonra hilafet babadan oğula geçen Kayserliğe dönüştü.⁵³ Müslümanları idaresi İslâm'a öfkesi olan bir kabilenin eline geçti. Onlar haktan ayrıldılar. Siyasi iktidarlar muhalif olana karşı çok acımasızdı. Bu acımasız durum sadece Muhakkime ile de sınırlı değildir; Abdulmelik b. Umeyr'in sözleri bu gerçeği çok açık bir şekilde izah etmektedir; Ubeydullah b. Ziyad'ın huzuruna çıktım. Hasan b. Ali'nin başı onun önündeki bir kalkana takılıydı. Sonra Muhtar'ın huzuruna çıktım Ubeydullah b. Ziyâd'ın başı onun

⁵⁰ "Kendileriyle savaşılan (mü'minlere) zulmedilmeleri dolayısıyla (savaşa) izin verilmiştir. Şüphesiz Allah onlara yardım etmeye güç yetirir. Onlar sırf: "Rabbimiz Allah'tır" dediklerinden dolayı haksız yere yurtlarından çıkarılmışlardır. Eğer Allah'ın insanların bazılarını bazılarıyla savması olmasaydı şüphesiz içlerinde Allah'ın adı çokça anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılırdı. Allah kendine (dinine) yardım edenlere elbette yardım edecektir. Şüphesiz Allah güçlüdür, yücedir." (Hacc, 41-42)

⁵¹ Zulmedenlere meyletmeyin. Yoksa size ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra yardım da göremezsiniz." (Hud, 113)

⁵² M. Yüksel, "Karizmatik Lider Örneği olarak Hız. Ömer", SÜ. 2006

⁵³ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 32

önündeki bir kalkana takılıydı. Sonra Mus'ab b. Zubeyr'in huzuruna çıktım, Muhtar'ın başı onun önündeki bir kalkana takılıydı. Sonra Abdülmelik b. Mervân'ın huzuruna çıktım, Mus'ab'ın başı onun önündeki bir kalkana takılıydı.⁵⁴ Yine Evzâî ve ez-Zuhrî'nin Emevîlerden korktukları için Hasan ve Hüseyin'in faziletleri hakkında bir rivayetten başka rivayet nakledelememişlerdir.⁵⁵

2. Ahlakî İnhiraf

Hilafetten sonra gelen Kayserlik sistemi içerisinde İnsanların çoğunluğu yakınlarına iltimas geçmeyi sever hale gelmişti. İnsanlar toplumsal krize neden olan kimselerin boyunduruğu altında yaşamaktan rahatsızlık duymuyorlardı.⁵⁶ Dünyevi çıkarlar uğruna boyunlarındaki zillet halkasına razı oluyorlar ve zalimlerin adalet, fazilet ve istikamet üzere olduklarının propagandasını yapıyorlardı. Yine bu kimseler, toplumu fesada uğratanları uydurma hadislerle veya nasları çarpıtarak koruma altına alıyorlardı. Öyle ki kelime-i tevhid zalim idarecilerin kusurlarını kapatan bir örtüye çevirdiler. Zalim idareciler “la ilahe illallah” dedikleri sürece her haksızlığı yapabilirlerdi. Çünkü bu cümle onların emniyet kemeri idi. Toplum ahlaki olarak öylesine inhiraf etmişti ki Allah'ı her şeye malik olmada, kahrında, hükmünde ve emrinde birlemek anlamına gelen kutsi cümleyi zalimlerin zulmünü kapatan örtüye çevirdiler.⁵⁷ Adaleti, rüştü ve dini ayakta tutan bu kelime zalimin zulmü ve kibirlilerin kibri için bir vesile oldu. Zulme rıza göstermek, onun propagandasını yapmak; adil bir düzen aramamak ve nasları çarpıtmak tam anlamı ile ahlaki bir inhiraftır.

İdarenin Emevîler eline geçmesi ile birlikte İslâm'ın yasakladığı⁵⁸ cahiliyye adetlerinden olan kavmiyetçilik revaç bulmaya başladı. İslâm ahlakında hoş

⁵⁴ Taberanî, Ebu'l-Kasım Süleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (thk, Hamdi Abdulhamid es- Selefî), byy, 1984, c. III, s. 125; İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk, Ali Şirî, Beyrut 1988, c. VIII, s. 214

⁵⁵ İbn Kesîr *Usdu'l Gabe*, c. II, s. 20

⁵⁶ Ali'nin vefatından sonra oğlu Hasan Muaviye ile karşı karşıya geldi. Hasan b. Ali amcaoğlu olan Ubeydullah b. Abbas'ı ordunun başına komutan olarak tayin etti. Ancak Muaviye ona 1 000 000 dirhem ile satın alarak kendi yanına çekti. Orduya komutanlık yapabilecek seviyedeki bir kimse para karşılığında bu zillete razı oluyorsa diğer insanların durumu oldukça düşündürücüdür. el-İsfahâni, Ebû'l-Ferac, Makâtu't- Talibiyyîn, thk. Es- Seyyid Sakr , Daru İhyâi Kütübî'l-Arâbiyye, byy, ty, c. I, s. 140.

⁵⁷ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 33

⁵⁸ Veda Hutbesinde Hz. Peygamber (as) şöyle buyurdu. “Cahiliyye adetlerinden olan soyla öğünmeyi Allah sizin için haram kıldı. Hepiniz Adem'den Adem de topraktandır. Arabın Arap olmayana Arap olmayanın Arab'a üstünlüğü

التعريف بكتاب نبذ التعصب المذهبي لسماحة المفتي الخليلي

karşılanmayan kibir, mal ve servetle övünmek zayıf karakterli kimseler için bir onur vesilesi olmaya başladı. İsrâf başta olmak üzere Cahiliyye'nin birçok âdetinde yarışan bir toplum ortaya çıkmıştı. İbâzî olmayan kaynakların da bu toplumsal hastalıklar hakkında yaptıkları rivayetler vardır. Buna dair bazı örneklerle konuyu daha belirgin kılmak istiyoruz. Havşeb b. Yezid b. Haris ile İkrime b. Rebia devamlı yarış halinde idiler. Havşeb daha zengin olduğundan İkrime'nin ona üstünlük sağlaması zor görünüyordu. Günlerden bir gün sahile un yüklü bir geminin yaklaştığını gören İkrime hemen gemi sahibine giderek veresiye olmak üzere unları kendisine satmasını söyler ve satın alır. İkrime veresiye aldığı unları yakınlarına dağıtarak çok miktarda hamur yaptırarak hamurları bir kuyuya doldurur ve kuyunun üzerini ağaçlarla, otlarla kapatır. Sonra azgın bir kısrak getirtip Havşeb'in atına saldırtırlar. Havşeb'in atı kaçar İkrime'nin atı da onu kovalar sonunda Havşeb atıyla birlikte hamur dolu kuyuya düşer. Havşeb ve atı hamurlar içerisinde kalarak etrafta toplananlara karşı rezil olurlar. Herkes "Havşeb ve atı İkrime'nin hamuruna gömüldü"⁵⁹ diyor ve gülüyorlardı. Nerede Ebu Talha Ensarî'nin (ra) misafirine ikram ettiği yemeğin azlığından dolayı yemek yememesi ve misafiri fark etmesin diye de mumu söndürmesi nerede yüzlerce fakiri doyuracak hamurun kuyulara doldurularak eğlence için israf edilmesi.

Fakirlerin dayanağı ve ümmetin malı olan beytü'l-mal idarecilere, sefih şairlere ve zenginlere dağıtılır hale gelmişti. Şiirlerinde Allah hakkında uygunsuz sözler söyleyen şair Ahtal ağzından içkiler süzüldüğü halde Abdülmelik'in yanına girebiliyordu. İçkiciliği ile ün salan Yezid için Şarapçı Yezid lakabı yaygın hale gelmişti. Ebu'l-Kays isimli maymunu için bir zebra tahsis eder ve gittiği her yere onun götürürdü. Mes'udî onun Firavun'a benzetmekle birlikte Firavun'u kendi halkına karşı daha insafı bulur.⁶⁰ Yezid hergün içerdi. Velid b. Abdülmelik bir gün ara ile içerdi. Hişam Cuma namazlarından sonra içerdi. Abdülmelik b. Mervân ise ayda bir içerdi.⁶¹

takva ile dir." Cahız, Ebu Osman Amr b. Bahr, *el- Beyan ve't-Tebyîn*, (thk Hasan es- sendubî), Beyrut 1993, c.II, s. 407, Yakubi, Ahmet b. Ebi Ya'lâ , *Tarihu'l- Yakubî*, Beyrut trs, c. II, s. 110; İbn Abdırabbih, Ebu Ömer Ahmed b. Muhammed, el- Kurtubî, *el- İkdul Ferîd*, Beyrut 1996, iv, s. 55

⁵⁹ el-İsfehâni, Ebu'l-Ferec, Kitabu'l-Egânî, Mısır byy, c. VII, s. 170.

⁶⁰ Mes'udi, *Murucu'z- Zehep*, c. III, s. 78, 79.

⁶¹ Hitti, Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1980, c. II, s. 358. Geniş bilgi için bkz. Ağırakça, Ahmed, Ömer İbn Abdülaziz, İstanbul 2012, s. 89-95

Ahlaki inhirafın bir diğer göstergesi kör taklittir. Müellif kendisine yöneltilen suale cevap verirken tevazuunu kemal-i edeple ortaya koyduktan sonra, Müslümanların tüm dertlerine deva olabilecek müthiş bir hakikat ortaya koyar **“Müslümana yakışan kör (gibi) taklit etmek değil daima hakikati araştırmaktır.”** Müslümanların yapması gereken şeylerden birisi de bir olguyu tam olarak anlayınca kadar onu daima yerinden araştırmaktır. Şu sözde söylendiği gibi “bir şey hakkındaki hüküm, onun tasavvurundan bir parçadır.” İnsan için bir hakikatin ortaya çıkması onu bütün yönleriyle tasavvur etmedikçe mümkün olmaz. Böyle yapıldığı takdirde ancak hakikatin hükmü ortaya çıkar. Burada İbâzîler hakkında olumsuz şeyler konuşan ve İbâzîler’i Hariciler’e nispet edenlere sitemde bulunur. Zira onlar bilmeden ve araştırmadan yazmaktadırlar.⁶²

3. İlmi İnhiraf

Yukarıda anlatılan gerçekler sadece sıradan insanlara has değildi. Ne yazık ki ilim de benzer nedenlerle zalimlerin emri altına girmişti. Onlar da dünyevi çıkarları temin etmek için idarenin kontrolüne geçmişti.

İlim adamları idarecilerin zulmünü ve ahlaksızlığını örtmek için:

1. Hadisler uydurdular. Bu uydurmaların temel amacı sultana itaatı gerekli kılmasıydı. Ebu’l-Hasan en-Nedvî’den bir örnek aktarır. “Sultan Allah’ın gölgesidir” şeklinde rivayet edilen bir eseri kullanarak Allah ait olan itaat makamını ele geçirdiler. Daha sonra da devlet işlerini yürüten valiler, ordu komutanları ve diğerleri zevk ve safa içerisinde yaşadılar.
2. Nasları yanlış yorumladılar. el-Halîlî Kelime-i Tevhitin yorumunu örnek verir. Yukarıda izah edilmişti. La ilahe illallah mefhumu Allah’ı her şeye malik olmada, kahrında ve hükmünde birlemek. Uluhiyet yalnızca Allah’a aittir. İnsanlar Allah huzurunda bir birlerine eşittirler. İnsanlar arasında üstünlük takva ileldir. Ayetin böyle yorumlanması gerekirken ilimde doğru yoldan inhiraf edenler Kelime-i Tevhid’i zalimlerin zulmünü, kibrini ve ısrafını örten bir örtüye çevirdiler. El-Halîlî anlattıklarına Mevdudî’nin sözlerini şahit gösterir. İlmi inhiraf ve cahiliyye üçüncü halife zamanında İslâm toplumunu

⁶² el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 81.

التعريف بكتاب نبذ التعصب المذهبي لسماحة المفتي الخليلي

sarmaya başladı. Halife bu geriye gidişe mani olamadı. Aynı şekilde dördüncü halife de cahiliyye'ye mani olamadı. Sonra yönetim cahiliyye'nin eline geçince cahiliyye ilmi de topluma sirayet etmek için kendisine bir yol buldu. Allah'ın kitabı ve peygamberin sünnetini delil getiriyorlardı ama perde gerisinde cahiliyye ile amel ediyorlardı.

El-Halîlî Emevîler hakkında söylediklerinin şahsi kinden kaynaklanmadığını göstermek için iki örnek verir:

1. **Emevî Olmayanların Şahitliği:** Hilafetin melikliğe dönüşmesi ile birlikte İslâm toplumunda yaşanan bozulmalar hakkında Ahmed Emin,⁶³ Seyyid Kutub,⁶⁴ Mevdudî ve Ebu'l-Hasan en-Nedvî'nin görüşlerine yer verir. **Mevdudî'ye göre** Hz. Peygamber'in (as) aramızdan ayrılmasından sonra Allah Müslümanlara iki büyük lider takdim etti. Hz. Ebu Bekir ve Hz.Ömer. Onlar sayesinde fetihler arttı ve İslâm toplumu inkişaf etti. Ancak sonra ki iki halife tüm iyi niyetli çabalarına rağmen büyümenin ağır yükünü taşıyamadılar. Onlardan sonra iş yırtıcı meliklere geçti.⁶⁵

Yönetimdeki bozulma adeta bir kanser hücresi gibi toplumu sardı. Sosyal hayatın tüm şubeleri cahiliyye'nin emri altına girdi. Çünkü devletin anahtarların İslâm'ın değil cahiliyye'nin eline geçmişti.

Isırıcı melikler İslâm boyası ile boyandıkları için onların gerçek hüviyetlerini görmek zorlaşmıştı. Şayet bu bozguncular kafirler ve müşrikler olarak İslâm toplumunun karşısına çıksalardı onlarla mücadele kolay olurdu. Ancak onlar cahiliyye ile amel ediyor ama Allah'ın ayetlerini ve Peygamber'in hadislerini delil getiriyorlardı. Kafirlerle karşı bir mücadelede binlerce mücahid sana yardımcı olmak için koşar. Fakat bu karışıma karşı çıkıldığında sadece münafıklar değil işin aslını bilemeyen çok sayıda ihlas sahibi Müslüman da sana karşı çıkar ve seni levm eder.

Mevdudî'ye göre samimi Müslümanlar a. cahiliyye yatağına girerek cahiliyye siyaset adamlarını taklit etmeleri, b. cahiliyenin okullarında öğretmenlik yapmaları c. cahiliyenin fetva görevini üstlenmeleri sebebiyle birçok insan

⁶³ Ahmet Emin, *Duha'l-İslam*, 1949, yy, c. III, s. 341.

⁶⁴ Seyyid Kutub, *İslam'da İctimai Adalet*, 1954, yy, s. 216

⁶⁵ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 39 vd.

yanılmış ve çok az insan bu tuzaktan kurtulmuştur. Bu şekilde cahiliyye Arap toplumunun aslı oldu; cahiliyye Arap İslâm toplumunda yol aldı ve mutlak cahiliyye devleti ele geçirerek ona hükmetti. İslâm Coğrafyasında hilafetin adından başka bir şey kalmadı. İslâm'a gelince, aziz olan Kitabın ayetlerinin ve Rasulullah'ın sünnetinin delalet ettiği gibi o bir dava (iddia) değil bizzat uygulama ve ameldir. Allahu Tealâ bu hususta şöyle buyurur:

De ki: "Şüphesiz ki Rabbim beni dosdoğru bir yola iletmiştir: her bakımdan kusursuz, hiçbir eğriliği bulunmayan, doğruluğun ta kendisi bir dine, dupduru Tevhid inancına dayanan İbrahim'in milletine (yol, inanç ve yaşayış tarzına). İbrahim, hiçbir zaman müşriklerden olmadı."

De ki: "Şüphesiz benim namazım, ibadetlerim, dirimim ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah'ındır."

"O'nun hiçbir ortağı yoktur. İşte bununla emrolundum ben ve O'na teslim olan (Müslüman)ların ilkiyim."

Müslümanlara gereken biçimsel İslâm'a değil hakiki İslâm'a sarılmaktır. Biçimsel İslâm ile kişi boynunu kılıçtan malını ganimet olmaktan ve zürriyetini köle olmaktan kurtarmış olur. Müslümana yakışan inancına cahiliyeden hiçbir şeyi karıştırmamaktır.

Üstad Ebu'l-Hasan en-Nedvî "*Müslümanların Çökmesiyle Dünya Neler Kaybetti*" adlı değerli kitabında, Abbasiler'in ve Emevîler'in yollarından gidenlere seslenerek ve İslâm ülkelerindeki uyanışların nasıl olması gerektiğini açıklayarak şöyle dedi: "Tarihte Arap İslâmi üzerine bir dönem geldi ki, bu zaman aralığında hayat bir kişinin etrafında dönüyordu; o kişi halife, melik, meliklerin çocuklarından ya da vezirlerin etrafındaki bir avuç insandan ibaret idi. Ülke bu mutlu kişinin şahsi mülkü kabul ediliyordu; ümmet de topluca mal ve köleler durumundaydı. O bir kişi onların mallarında, mülklerinde, nefislerinde ve amaçlarına hükmediyordu; kendileri hakkında hüküm verilen ümmet sadece onun şahsiyeti için bir gölge ve onun hayatının bir dayanağı olmaktan başka bir şey değildi. Hayat, tarihiyle, ilmiyle, edebiyatıyla, şiiriyle ve ürettikleriyle o bir kişinin etrafında dönüyordu. Bir kimse tarihin bu fetret aralığını veya edebiyatını öğrenmek isterse kralın şahsiyetinin ümmet ve toplum üzerine hâkim olduğunu görür. Uzun bir ağacın etrafındaki küçük otlara ve gölgesindeki küçük bitkilere

التعريف بكتاب نبذ التعصب المذهبي لسماحة المفتي الخليلي

hâkim olduğu gibi. Ki bu ağaç etrafındaki bitkilerin güneşten ve havadan yararlanmasına mani olur. Bunun gibi ümmet de o bir şahısta eriyip gidiyordu. Ümmet, değersizliği, idarede sözünün olmayışı, hürriyetten ve iyiliklerden mahrum olması sebebiyle rezil oluyordu. Kral'a gelince hayat onun için dönüyordu. Çiftçiler onun için ter döküyor, tüccarlar onun için çalışıyor, sanatçılar onun için gayret sarf ediyor, yazarlar eserlerini onun için yazıyor, şairler onun için şiir söylüyor, kadınlar onun için doğuruyor, erkekler onun yolunda ölüyor, ordular onun için savaşıyor, sanki deniz ve arz onun için hazinelerini dışarı atıyordu. Bu refah ortamında, üretimin ve faziletin gerçek sahibi olan ümmet, idarenin köleleri yahut serserice bir hayatı yaşıyordu; kralın sofrasının kalıntıları ile mutlu oluyor ve şükreliyordu. Bu kırıntılardan mahrum kaldığında bile sabrediyordu. Bu durum, insanlığın ölümüydü ama insanlar hiçbir şeye karşı çıkmıyor bilakis krala daha yakın olmak için ve bu yoldaki fırsatları değerlendirmek için aralarında yarışıyorlardı. Bu zaman aralığı doğuda uzunca bir süre gelişerek devam etti. Raşit halifelerden sonra gelen cahiliye, ümmetin hayatı, ruhu, ahlakı, sosyal tabakaları üzerine tortularını ve Arap kütüphanesi üzerinde de kalıcı olumsuz etkilerini bıraktı. "Bin Bir Gece Masalları" isimli kitap, bu dönemin konuşan etkilerindendir ki o dönemi çok açık bir şekilde tasvir etmektedir. (Bu kitabın konu başlıklarına bakıldığında şunları görürüz) "Halife Bir Gün Bağdat'ta"; . "Melik Bir Gün Şam'da" veya "Melik bir gün Kahire'de". Melik her şeydir, hayatın akışının kahramanı ve dairenin merkezidir. İşte "Bin Bir Gece Masalları" isimli kitap hikâyeleri ve efsaneleri ile Kitâbu'l-Eganî adlı eser de tarihi ve edebi anlatımları ile bize bu dönemi tasvir etmektedir. Bu dönem, doğal ve makul olmadığından, İslâm ondan razı olmadığından ve aklın onu kabul etmemesinden dolayı İslâmi bir dönem değildir. Bilakis İslâm bunları yıkmak ve sona erdirmek için gelmiştir. Hz. Peygamber de böyle bir zaman aralığında yaşamış ve bu dönemi "Cahiliye" olarak isimlendirmiştir. (O dönemin) Kayser, Kisra gibi meliklerini ve onların (sosyal hayat üzerindeki) etkilerini şiddetli bir şekilde reddetmiştir. Böyle bir dönemin her hangi bir yerde ve zamanda ebedi olarak kalmasının ve devam etmesinin imkânı ve yolu yoktur. Ne var ki, ümmet onun (melikin) emirlerine mağlup olursa, akıllarını, şuurlarını ve anlama melekelerini kaybederse ve ümmetin izzet-i nefisi ve ruhları ölürse ancak o zaman böyle bir dönem kalıcı

olabilir. Bu durumu aklın kabul etmesi imkânsızdır. Çünkü bazı kimseler kendi ağızlarını ve bir kısım kimselerin ağızlarını yiyecek ve içeceklerle mühürlerken (sınırsız bir şekilde yer içerken) binlerce kişi de açlıktan ölüyordu. Yine bazı kimseler, insanlar bellerini dik tutacak kadar gıda ve vücutlarını örtecek kadar elbise bulamazken melikin deliller gibi malla oynamasını uygun görüyorlardı. Bu kimseler, bazılarının tek başlarına üretimin ve ülkenin kazanımlarının çoğuna şükürsüz, takdirsiz ve akıl dışı bir şekilde sahip olmalarını ve sonsuza dek idarede kalmalarını uygun görürken bazı kimselere düşen pay parmak sayısını geçmiyor ancak birinci tabakadan kalanlarla geçiniyorlardı. Bazı kimseler, israf etmekten, içki içmek gibi fık-ı fucür işlemekten başka bir şey yapmayanların nimetler içinde olmalarını caiz görürken sanatçıların, ehl-i zekatın çalışanların, cömertlerin sıkıntı içinde olmalarını uygun görüyorlardı. Yine bazı kimseler kanaat sahibi, onur sahibi ve emanet ehl-i olan kimselerin eza çekmelerini istiyorlar ve bir kenara atılmış kimseler gibi zelil bir şekilde konuşmalarını istiyorlardı. Ancak kral ve onun etrafında akıllarını, vicdanlarını kaybetmiş bencil kimselerin mal biriktirmek, nefislerini tatmin etmek ve emir vermekten başka bir şey yaptıkları yoktu. Hâlbuki temiz insanlar böyle yapmazlar. Bu kimseler ancak şuurlarını ve utanma duygularını kaybetmiş kimseler olarak tarif edilebilir. Bu düzenin bırakınız uzunca bir süre devam etmesini bir gün bile devam etmesi (İslâm'ın toplum anlayışına) aykırı bir durumdur. Ancak tarihte böyle bir zaman aralığı olmuş ve uzunca bir süre varlığını devam ettirmiştir. Bunun nedeni ya ümmetin gafletinden veya ümmete rağmen olan bir istisnai durumdur ki İslâm'ın gücünü kaybetmesi ve cahiliyenin güçlü olması sebebiyledir. İslâm'ın güneşi doğdukça, şuurlar uyandıkça ümmet nefisini ve tüm fertlerini hesaba çekmeyi istedikçe aydınlık olacak böylece bu düzen yok olup, eskiyip gidecektir. Bunlar, Bin Bir Gece Masallarındaki hayal âlemlerinde yaşayan kimselerdi. Örumceğin evinden daha zayıf, tehlikelerle çevrelenmiş bir evde yaşıyorlardı. Üstelik üzerlerine ne zaman ne düşeceğini bilmiyorlardı. Diğer tehlikelerden emin olsalar bile çatı ne zaman çökecek nereden bilecekler. Çünkü bu düzen sağlam olmayan bir temel ve güçlü olmayan sütunlar üzerine kuruluydu. Bin bir gece masalları geldi ve geçti. Artık nefislerinizi uyarmayacak mısınız? Çürümüş, yok olmuş şeylerden nefislerinizi sakındırmayacak mısınız? Bunlar Ümeyye ve

التعريف بكتاب نبذ التعصب المذهبي لسماحة المفتي الخليلي

Abbas Oğullarının üzerinde buldukları durumu keşfeden büyük Üstadın harfi harfine söylediği sözlerdir.⁶⁶

2. **Ömer b. Abdulazîz'e karşı Çıkmama:** Daha önce izah edildiği üzere Üstad El-Halîlî Emevîler hakkında söylediklerinin Emevî düşmanlığına dayandırılmaması gerektiğini söyler. İkinci delil olarak da İbâzîler'in Ömer b. Abdulazîz'e karşı tavrını örnek verir. Ömer b. Abdulazîz Emevî ailesinden gelmesine rağmen İbâzîler onu hayırla anmışlardır. Çünkü o seleflerinin yapmış olduğu tüm yanlış şeylere karşı mücadele başlatmıştır. İbâzîlerle arasında çok küçük anlaşmazlıklar olmuştur. Fakat İbâziyye'nin İmam Cabir b. Zeyd'ten sonra ki ikinci imamı Ebu Ubeyde Müslim b. Ebî Kerime "keşke kavm basit konularda onunla ihtilafa düşmeseydi" demiştir. İbâzîler ona boyun eğmiştir. El-Halîlî İbâzîler'in siyasi ahlakını ortaya koymak için Ahmet Emin'in İbâzîler hakkındaki görüşüne yer verir. "İbâzîler insanları akideye göre değerlendirirler. Akideyi insanlara göre değerlendirenler gibi yapmazlar."⁶⁷

İbâziyye

Buraya gelinceye kadar Üstat el-Halîlî İslâm tarihinin kısa bir panoromasını yaptı. Hz. Peygamberden sonra İslâm toplumunun ilmi, ahlaki ve siyasi yönden çok ciddi bunalımlar yaşadığını belirtti. Kendi kanaatlerini Ahmet Emin, Mevdudî, Ebu'l Hasan en-Nedvî gibi İbâzî olmayan kimselerin şahitliği ile de güçlendirdi.

Yazar İbâziyye'yi sosyal ve siyasi hayatta görülen ahlaksızlıklara bulaşmayan; cahiliyenin ilmi aldatmacalarına kanmayan ve onlara karşı mücadele veren feraseti açık, ahlaklı ve ihlaslı bir topluluk olarak ele alır. İbâzîler'in Haricilerle birlikte hasredilmesinin arkasında yatan ana sebep onların Hakk'ı söylemeleri ve haksızlığa karşı mücadele vermeleridir. Ne var ki siyasi gücü ve medreseyi elinde bulunduranlar İbâzîler'in söylediklerini değersiz kılmak için onlar hakkında iftiralar ve yalanlar uydurmuşlardır.⁶⁸ El-Halîlî İbâzî topluluk hakkında şunları söyler:

⁶⁶ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 39-43.

⁶⁷ Ahmet Emin, *Duha'l- İslam*, c. III, 341

⁶⁸ Bir konuda doğru sonuçlara varabilmek için bazı usul kaidelerine uymak gerekir: Hiçbir şeyi bedahiyeti sabit olmadan kabul etmemek (bedahiyet) gerekir, tetkik edilecek şeyi mümkün olduğunca parçalarına ayırmak (tahlil); en basitten en mürekkebe doğru bir nizama sokmak ve hiçbir şeyi unutmamak. (Orhan Ateş)

“Bunların yanında insanları Peygamber’in (as) ve sonrasında Raşit halifelerin tatbik ettiği ilkelere çağıran bir topluluk vardı. Hakkı söyleyen bu diller karşıtları/düşmanları tarafından budandı, çok sayıda iftira attilar, kötü lakaplar taktılar, kesin bilgiye dayanmaksızın zanlarına dayanarak onları kötülediler ve o kötülüklerle insanlar arasında tanınır hale getirdiler. Ki bu konuda denilenler herkesçe malumdur.⁶⁹ İbâziler ile bu iki devlet arasında çok sayıda çatışma meydana gelmiştir. İbâziye, Allah’ın koyduğu sınırlarda kalmasına, Peygamber’in sünneti ile amel etmesine ve Allah’ın emirleriyle gelen şeylerden bir kıl kadar da olsa ayrılmamalarına rağmen çok ithamlara maruz kaldı.”⁷⁰

Cahiliye adetlerine gömülen bu azgın topluluğa karşı “ Ey insanlar! Sizi, bir erkekle bir dişiden (Âdem ile Havva’dan) yarattık. Hem de sizi soylara ve kabilelere ayırdık ki, birbirinizi tanıyasınız, (kim olduğunuz sorulunca, bağlı bulunduğunuz soy veya milletinizin adını söyleyesiniz). Biliniz ki, Allah katında en iyiniz, takvası en ziyade olanınızdır. (Şeref, soy ve neseble değildir). Şüphe yok ki Allah Alîm’dir (her şeyi bilendir), Habîr’dir (her şeyden haberdardır).⁷¹

Ebu Hamza

Hutbe⁷²

Ebû Hamza Medineliler’e okumuş olduğu edebi değeri çok yüksek olan hutbesinde prensiplerini ortaya koydu, sınırlarını çizdi ve ilkelerini açıkladı. Medine Ehlini muhatap alarak okuduğu hutbelerinden birisi de şudur:

Ey Medine Halkı!

Siz de biliyorsunuz ki biz memleketlerimizi ve mallarımızı kibir, şer, kötülük ya da içine gömüleceğimiz bir mülk için terk etmedik; eskiden beri meylettiğimiz bir intikam

---

⁶⁹ İstek, hayal, kin, gurur ve adavet gibi bizi aceleye sevk eden şeylerin aklımız üzerindeki olumsuz tesiri diğer insanların tesirinden daha az değildir. Üstelik insan farkında olmadan bu kuvvelerin etkisi altına girer. Aklın özgürlüğü bu tesirlerden kurtulmakla mümkündür. (Orhan Ateş)

⁷⁰ el-Halîfî, *Mezhep Taasubu*, s. 61.

⁷¹ Hucurât 13

⁷² el-Halîfî, *Mezhep Taasubu*, s. 54-56.

التعريف بكتاب نبذ التعصب المذهبي لسماحة المفتي الخليلي

duygusuyla da gelmedik. Fakat Hakkın kandillerinin söndüğünü, hakkı söyleyenlerin kınandığını ve adaleti ayakta tutmaya çalışanların öldürüldüğünü görünce dünya bütün genişliğine rağmen bize dar geldi. İşte bu halde iken bir ses işittik. O ses bizi Rahman'a itaat etmeye ve Kur'an'ın hükümlerine çağırıyordu. Bizi Allah'a çağırana şöyle cevap verdik: "Elbette Allah'ın davetçisine icabet eden kimseyi yeryüzünde aciz kılacak bir şey yoktur."⁷³ Bizler farklı kabilelerden bir araya geldik. Bizden deve üzerinde gelen bir topluluğu düşünün ki deve üzerinde onların canından ve erzakından başka bir şeyleri yoktur. Tek bir yorganı dönüşümlü olarak kullanırlar. Onlar yeryüzünde zayıf olan az bir guruptur; Allah bizleri koruması altına aldı, bizi yardımcı ile kuvvetlendirdi. Allah farklı kabilelerden gelen bizleri (bu topluluğu) kendi nimetleri ile kardeş yaptı. Sonra ince ince kesilmiş, kurutulmuş etler gibi sizin adamlarınızla karşılaştık. Biz onları Allah'a itaat etmeye ve Kur'an hükümlerine uymaya çağırırken, onlar bizi Şeytan'a ve Mervan ailesinin hükümlerine itaat etmeye çağırdılar. Allah'a yemin ederim ki Hak ve batıl bir birinden ayrılmıştır. Sonra onlar acelece koşmaya ve olduklarından farklı davranmaya başladılar; Artık Şeytan onların boynuna bir kement atmış; onların kanları ile tencerisini doldurmuş ve Şeytan onlar hakkındaki düşüncesinde doğru çıktı. Aziz ve celil olan Allah'ın yardımcıları (Ensarullah) cemaatlar ve ordular halinde parlak kılıçlarla geldiler bizim ve onların etrafında döndüler.

Ey Medine Halkı !

Eğer siz Mervan ve Mervan ailesine yardım ederseniz Allah size, indinden öyle bir azap getirecektir ki; ya kendi katından ya da bizim elimizle sizin cezanızı verecektir. Allah Müminler'in kalbine bir rahat/sekine verecektir.

Ey Medine Halkı !

Sizin başlangıcınız ilklerin en hayırlısı idi ama sonunuzda sonların en kötüsüdür. Ey Medine Halkı! İnsanlar bizden bizde onlardanız ancak Ehl-i kitaptan müşrikler, ve zalim imam bizden değildir. Ey Medineliler! Allah'ın kendisine gücünün üstünde bir sorumluluk yüklediğini zanneden veya Allah'ın vermediği bir şeyi kendisinden istediğini zanneden kişi, Allah hakkında yanlış düşünen bir kimsedir. Bu kimse Allah'ın düşmanıdır bizimle onun arasında bir savaş vardır. Ey Medineliler! Allah'ın kitabında farz kıldığı sekiz paydan bana haber verin. Allah onu güçlünün zayıfa vermesi için farz

⁷³ Ahkâf Suresi 32.

kılmıştır. Bana haber verin Sekiz paydan olmayan dokuzuncu pay gelirse bir kimse ki kibirle ve harple hakkı olmayan bu payı alırsa, siz onun hakkında ne dersiniz, ona yardım edenlere ne dersiniz⁷⁴.

Ebu Hamza hutbesinde sonuna kadar, arkadaşlarını, ilkelerini müdafaa etti. Etkisi kaybolmuş ve Emevî zulmünden dolayı sesi kısılmış Hak davayı açıkladı. Ümeyye ve Abbas Oğulları iktidarı ele geçirdikten sonra Hak, istikamet ve rüştle alakası olmayan bir yol üzerinde yürüdüler.

İbâzîlere Atılan İftiralar

Güce ve devlet saltanatına yakın olmak isteyen kimseler İbâzîler'e iftira atmaktan çekinmediler. İbn Hazm gibi insanlar tarafından büyük alim kabul edilen bazı kimseler de İbâzîler'e iftira attılar. Sonradan gelenlerde araştırma yapmaksızın öncekilerin iftiralarını doğru kabul ettiler. İbâzîler hakkında gerçekleri öğrenmek isteyen kimseler öncelikle İbâzî kaynaklara bakmalıdırlar. Ayrıca Müberred'in *el-Kamîli*'ine, Ebu'l-Ferec'in *Kitabu'l-Egâni*'sine ve Belazurî'nin *Kitabu'l-Ensâb*'ına baktıklarında hakikatı göreceklerdir.⁷⁵

el-Halîlî, İbâziyye fırkasına atılan iftiraları kadim yazarlar tarafından atılan iftiralar ve çağdaş yazarlar tarafından atılan iftiralar olmak üzere iki başlık altında toplamaktadır. Bu iftiralara bir mektubun sınırları içerisinde kalacak şekilde örneklendirmektedir.

Kadim yazarlar tarafından atılan iftiralar

Kadim yazarlar tarafından atılan iftiralar başlığı altında Endülüslü İbn Hazm'ı örnek vermektedir. İbn Hazm⁷⁶ tarafından ileri sürülen iftiralara cevaplarken önce onun iddialarını sıralar sonra da görüşlerini dile getirir. Şöyle ki: İbâzîler'i Endülüste müşahede ettik.

1. Ehl-i kitabın yiyeceklerini haram kılıyorlar.
2. Koç, öküz ve keçi gibi hayvanların kesilmiş hallerine haram diyorlar.

⁷⁴ Taberi, *Tarihu'l-Ümem*, Kahire, 1939, c. VI, s. 58.

⁷⁵ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 62.

⁷⁶ İbn Hazm, *el-Fasl*, Daru'l-Cil, Beyrut 1996, c. V, s. 51.

التعريف بكتاب نبذ التعصب المذهبي لسماحة المفتي الخليلي

3. Ramazan ayında gündüz uyuyup ihtilam olan kimsenin orucunu kaza etmesi gerekir diyorlar.
4. Yanı başlarında kuyular varken su az diye teyemmüm yapıyorlar.
5. Haccı senenin tüm aylarında caiz görüyorlar.
6. Mecusilerden cizye alınmayacağını söylüyorlar.
7. Kurban ve Ramazan bayram namazında hutbe okuyanı tekfir ediyorlar.⁷⁷
8. Cehennemde olanlar bir lezzetle mütelezziz olacak diyorlar.⁷⁸

İbn Hazm Müslümanlara iftira attığını düşünmüyor. Oysa İbâzîler Allah'ın kitabını en çok okuyan ve Hz. Peygamber'in sünneti ile amel eden kimselerdir. Araştırmacıları İbâzî kaynakları ve İbâzî tarihi incelemeye davet etmektedir. Halîlî araştırmacıların İbâzî kaynaklarda İbn Hazm'ı doğrulayacak tek bir satırı bulabilmelerinin mümkün olmadığı iddia eder.

Çağdaş yazarlar tarafından atılan iftiralar

El-Halîlî, çağdaş iftiralar önce konusunda Dr. Sabır Taime ve Ürdün'de neşredilen **Düstur** isimli gazeteyi örnek verir.⁷⁹ Dr Taime'nin iftiralarına cevap vermeden önce onun kişiliği hakkında değerlendirmelerde bulunur. Dr. Taime, Bukalemun gibi çıkarlarına göre şekil değiştiren bir kimsedir. Böyle bir kimseden bu iftiraların çıkması normaldir. Arkadaşlarının söylediklerine göre Taime daha önce de komünist fikirleri savunan birisidir. Taime'ye nispet edilen *İbâziyye*, *Akideten* ve *Mezheben* adlı kitap kendisine ait değildir. Zira müellif el-Halîlî, kitabın gerçek sahibi ile daha önce konuştuklarını belirtmektedir. Taime'de İbn Hazm'a gibi İbâzî kaynaklarda bulunması imkânsız olan bazı iftiralar atmaktadır. Misal

1. İbaz b. Amr'a tabi olanlardır.
2. Çocukları öldürdüler.
3. Kadınları öldürdüler onlara tecavüz ettiler.
4. Ümmeti kâfir ilan ettiler ve ümmet arasında fesat yaydılar.
5. Kanlı bir ırk politikası güttüler.

⁷⁷ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 59.

⁷⁸ İbn Hazm, *el-Fasl*, c. V, s. 51.

⁷⁹ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 64

Taime'nin fahiş hatalarından birisi de fırkayı İbâz b. Amr'a nispet etmesidir. Oysa İbâziyye Abdullah b. İbaz'a nispet edilmektedir. Ancak bu nispet teşri' için değil temyiz içindir. Fıkhi konularda Abdullah b. İbaz'dan nakledilen tek bir fıkhi fetva yoktur. İbaz'ın imameti konusunda Salimî şunları söyler: Rızamız olmadan muhaliflerimiz bizi bu isimle isimlendirdiler. Bunun bazı sebepleri vardır: Genç İbaz bizi muhafaza etmiştir, İbâzî fikirleri müdafa etmiştir, Temim airtinden olduğuna ona kimse dokunamıyordu. İbâzîler'in Abdullah b. İbaz'dan aldıkları tek bir fetva bile yoktur. Onlar Selef'in yolundan yürümüşlerdir. Cabir b. Zeyd Bunlardan birisidir. Abdullah b. İbaz sadece siyasi konularda onları savunmuş ve müdafa etmiştir. Dr. Sabır Taime'nin "*el-İbâziyye Akideten ve Mezheben*" adlı kitabı kendisine ait değil çalıntıdır. Bu kitabın gerçek sahibi Talib Kıtrî'dir.⁸⁰ el-Halîlî kitabın sahibi Talib Kıtrî ile görüşmüştür. Talib Kıtrî Mile'l ve'n-Nihal kitaplarının İbâziyye hakkında söylediklerine gözlerimizi kapayamayız. O zaman diğer fırkalar hakkında söyledikleri şeyler için de aynı şeyler söylenecektir. el-Halîlî bu savunmayı şu şekilde çürütür. Bu kaynakların yalan beyanlarda buldukları sabit olduktan sonra onlara itimat etmenin gerekliliği yoktur. Üstelik bu kimseler ismet sıfatına sahip kimseler de değildir. Yazdıklarının çoğu hakikatı ortaya çıkarmak için değil hakikatı karıştırmak içindir. Biz diyoruz ki bir fırka hakkında araştırma yapılırken o fırkanın kendi kaynaklarına da bakılmalıdır.

Çağdaş iftiraldan bir diğer örnek Ürdün'de neşredilen *el-Düstûr* isimli gazetede çıkan "*Beyazi Mollalardan*" başlığı ile bir makale yayımlanmıştır.⁸¹ Suudi bir kaynak da Paris'te bu makaleye şu şekilde açıklama getirmiştir. Mescid-i haram'ı işgal eden bu kimseler Havâric'ten tutucu bir tayfadır. Sayıları yaklaşık altı yüz bindir. Uman, Afrika, Tunus, Maskat, Cezayir ve Libya'da yaşamaktadırlar. Oysa bu açık bir iftiradır. İşgalciler arasında hiçbir İbâzî yoktur. Üstelik bu kimseler haddi aşan Vehhabilerdir. İbâzîler tarih boyunca Kâbe'ye hürmet göstermişlerdir. Haccac Kâbe'nin hürmetini ihlal ettiğinde İbâzîler İbn Zübeyr'in yanında yer almışlardır. Yezid Kâbe'ye saldırdığında İbâzîler ona karşı Kâbe'yi müdafaa etmişlerdir. Yine bu kimseler İbâzîler "erkeğin erkekle evlenmesini caiz görüyorlar" şeklinde iftira yayıyorlar. Oysa İbâzî memleketlerde üçüncü cins asla olmamıştır. İbâzî edebiyatında ve şiirinde "gılmanları"

⁸⁰ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 64.

⁸¹ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 67.

التعريف بكتاب نبذ التعصب المذهبي لسماحة المفتي الخليلي

öven tek bir satır yoktur. İbâzîler livata'yı zina gibi görürler ve onları taşıyarak öldürürler. Bütün bu iftiraların arkasında yatan sebep İbâzîler'in zalim idarecilere karşı durmalarıdır.⁸²

İnsafa Davet

Müftî el-Halîlî bu bölümde çok enteresan bir örnek verir. el-Halîlî ve bir gurup arkadaşı Su'ud Adalet Bakanının daveti ile Arabistan'ı ziyarete gider. Ziyaretin ikinci gününde Şeyh Abdulazîz b. Bâz'ın huzuruna çıkarlar. el-Halîlî ve arkadaşları onun sohbetinden istifade etmeyi beklerken Şeyh el-Halîlî'yi bir köşeye çekerek İbâzîler'in sapkın ve dalalette olduklarını söyler. Ardından da onları doğru yola davet eder. el-Halîlî nasihatları için teşekkür ettikten sonra ona şöyle der. Mademki siz hak bi de batıl yoldayız. Seninle bir münazara yapalım ve bu münazara Hac ayında Mekke'deki radyodan yayınlansın. Hatta Suud televizyonunun aracılığı ile bütün dünyaya yayılsın Bütün insanlar işitsin. Şayet biz yanlış yolda isek insanlar bunu görsün ve duysun. Batıl bir düşüncenin anlatılması caiz değil diyerek Şeyh bu teklifi kabul etmez. el-Halîlî, İslâm'ı eleştiren bir Hıristiyan ya da Yahudi gel televizyonda tartışalım dese kabul etmez misiniz? Şeyh, Tabi ki ederiz bu İslâm davasıdır, der. el-Halîlî de bu da ondan farksız bir durumdur. Mademki bizi dalalette ve sapık birileri olarak görüyorsunuz size göre bizim Mecusiler'den farkımız yoktur. O zaman neden bizimle tartışmaktan korkuyorsunuz? Şeyh inkârcı politikalarını devam ettirmekle beraber el-Halîlî ile karşı karşıya gelmekten korkar ve teklifi kabul etmez. el-Halîlî bu olayı anlattıktan sonra insanları insafli olmaya davet eder. Sonra da İbâzî bilginlerden örnekler verir. Ebu Hamza şöyle demiştir, üç sınıf insan müstesna biz insanlardanız insanlarda bizimledir.

1. Allah'a şirk koşan müşrikler
2. Ehl-i Kitap kâfirler
3. Allah'ın indirdiği hükümler dışında zulüm ile insanlar üzerine sulta kuranlar.

Nureddin Salimi de biz insanlardan Allah'ın birliğine Hz. Muhammed'in peygamberliğine şahadet etmelerini istiyoruz. Bunu yapanlar bizim kardeşlerimizdir.⁸³

İnsaf Sahibi Kimselere Teşekkür

⁸² el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 73.

⁸³ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 79.

Halîlî İbâziyye hakkında iftira atanların iftiralarını çürüttükten sonra hakikati ortaya koyan kimselere de teşekkür etmektedir. Bu kimselerin kişiliklerini özgür bırakan kimseler olduklarını söyler. Müftî'nin teşekkür ettiği kimseler Allame İzzettin et-Tenuhî, Ahmet Emin, Avâz Halifât, Mehdî Talib Haşim, Abdulhamid es-Salih, Abdulazîz el-Meczub

Bu bölümde Dr. Abdulazîz el-Meczub'un *Zeydiyye Devletinin kadar Afrika'da Mezhep Kavgası* adlı eserinden övgü ile bahseder.⁸⁴

el-Halîlî mektubunu ilk başta kendisine sorulan bir soruyu cevaplayarak tamamlar. Amerika'nın Texas eyaletinde yaşayan Abdullah Abdurrahman eş-Şeybân İbâzî kitapların ünivesite kütüphanelerinde olmayışının nedenini sormuştu. Oman Baş Müftüsü el-Halîlî bu sorunun cevabının daha önce yazılan satırlar arasında gizli olduğunu belirtir. İnsanlar İbâzîler hakkında yürütülen yıkıcı propagandaların etkisinde kalarak İbâzî kaynakları incelemekten sakınıyorlar. Hatta bir ülke bu düşmanlığı İbâzî kaynakları yakma noktasına kadar götürmüştür.

el-Halîlî aşağıdaki sözlerle mektubunu tamamlar.

Ben Müslüman gençlerden mezhep taassubundan uzak durmalarını ve heva heveslerine uymamalarını istiyorum. Çünkü bu şeyler Müslümanların gücünü, kuvvetini zayıflatmaktadır. Hatta düşmanlar bundan (mezhep taassubundan) medet beklemektedir. Öyle ki İslâm ümmeti kendi şairlerine (alamatlerine) tabi olan bir ümmet olmaktan çıkmış başka ümmetlere uyar hale gelmiştir.

Biz Yüce Allah'tan herkesi bu konuda başarıya ulaştırmasını diliyoruz. Çünkü tevfikin sahibi odur. Ellerimizden tutmasını bizi kendisine ve sevdiği şeylere doğru çekmesini Allah'tan istiyoruz. İyi şeyleri yapma ve doğru olan sözleri söyleme konusunda bizleri başarıya ulaştırın çünkü bunların sahibi odur. Allah'ın selamı Efendimiz Hz. Muhammed ve onun ailesinin ve tüm ashabının üzerine olsun diyerek mektubunu noktalar.⁸⁵

⁸⁴ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 81.

⁸⁵ el-Halîlî, *Mezhep Taasubu*, s. 91.

Sonuç

Başlangıçta mektup olarak kaleme alınan bu eser daha sonra kitaba dönüştürülmüştür. Eserin satırları arasında dolaşırken ayrımcılıktan ve onun zararlarından feryat eden bir kalbin inlemelerini duyar gibi oluyoruz. Müellif bizi kısa bir tarih yolculuğuna çıkararak İslâm dünyasındaki ayrımcılığın dini ve siyasi sebeplerini göstermeye çalışmaktadır. Bazen öyle canlı tablolar çizer ki kendimizi olayların içindeymişiz gibi hissederiz.

İbâziler hak etmedikleri halde tarih boyunca farklı baskılara maruz kalmışlardır. İslâm tarihinin bazı sayfalarını baskı ve zulümlerle kirleten kimseler/melikler İbâziler 'e yaptıkları zulmün üzerini örtmek için İbâziler 'e akla gelmeyen iftiralar atmışlardır. Fırka ve siyasi tarih kitaplarını bu iftiralarla doldurmuşlardır. Ne yazık ki, İslâm tarihini iyi bilmeyen taklitçi kimseler bu iftiraları hakikat sanarak Müslüman İbazi kardeşlerine kötü nazarla bakmışlardır. Oysa İbâziler tarih boyunca Müslümanların adaletin gölgesi altında şerefli bir hayat yaşamaları için mücadele vermişlerdir. Onların derdi ne bir şahsı ne de bir kabileyi sultan etmek değildir. Ya da Ebu Hamza'nın söylediği gibi altın ve gümüş elde etme davası değildir. Onlar içi boş sözlerden oluşan bir davanın değil Hz. Peygamberin sünnetini esas alan amellerin savunucusu olmuşlardır.

İbâziler çok az konuda Hariciler ile ortak görüşlere sahiptirler. Üstelik bu ortak görüşler dinin temel esaslarından değildir. Muhalifler bunları bildikleri halde İbâziler 'i Harici bir fırka olarak tanıttılar. Havaric'in görüşleri ile İbâziler 'i karalama yoluna gittiler. Oysa tüm Müslümanların Peygamber'i olan Hz. Muhammed (as) şöyle buyurur: "Kişi kendi için istediğini Müslüman kardeşi için istemedikçe gerçekten iman etmiş olamaz" En kıymetli elmaslarla yazılmaya değer bu kıymetli sözün mefhum-u muhalifi "Kişi kendisi için istemediğini Müslüman kardeşi için de istemedikçe gerçekten iman etmiş olamaz." Hiçbir bir kimse ya da topluluk kendisine iftira atılması istemez. Şu halde bu iftiraların İslâm ahlakı ile bağdaşır tarafı yoktur.

İbâziler İmam Câbir b. Zeyd'in içtihatlarına önem verirler. İmam Câbir Bedir ehlinde yetmiş kişiyi görmüş tabiundan bir alimdir. Çok sayıda sahabenin övgüsüne nail olmuştur. İmam Câbir b. Zeyd İslâm'ı temsilde hikmet ve ilim yolunu tavsiye etmiştir. İbâziler 'in en yakın arkadaşları kitaplar olmuştur. Onlar iftiraların aksine asla cahil bir topluluk değildirler. Onlar halkın üzerinde zalim meliklerin kılıçlarının değil adalet kandillerinin olmasını istemişler. Zalimler de iftira atarak İbâziler'den intikam almak istemişlerdir.

Kaynakça

Ağırakça, Ahmed, Ömer İbn Abdülaziz, İstanbul 2012.

Ahmet Emin, *Duha'l-İslam*, 1949, yy, c. III,

Ahmet Emin, Fecrü'l- İslam (İslam'ın Doğuşu, Çev. A. Sedaroğlu), Ankara 1976

Cahız, Ebu Osman Amr b. Bahr, *el- Beyan ve't-Tebyîn*, (thk Hasan es- sendubî), Beyrut 1993, c.II,

Ciylu Vaid, 2003.

Ebu Nuaym, Hilye I/47

Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *Müslümanların Gerilemesiyle Dünya Neler Kaybetti*. Çev. Mehmet Süslü, 2007.

el-Berrâdî, Ebu'l-Kâsım b. İbrahîm, *el-Cevâhiru'l-Müntekât*, London, Daru'l-Hikme.

el-Halilî, Semâhatu's-Şeyh, Ahmet b. Hamad b. Süleymân, *Mezhep Taassubu*, (*Mezhep Taassubuna İbazi Bir Bakış*) (çev. Orhan ATEŞ), 2016.

el-Halilî, Semâhatu's-Şeyh, Ahmet b. Hamad b. Süleymân, *Nebzu'-Ta'asubi'l-Mezhebî*, Saltanat-ı Omân, Sîb 2013.

Cevâhiru't-Tefsîr, Mektebetül-İstikame, c. I-IV, Maskat 1984.

Burhânü'l-Hak, Maskat 2016, c. I-VII.

İ'âdetü Siyagâti'l-Ümmet, Tevbe Camiinde 2002 yılında Halilî tarafında okunan bir hutbedir.

el-Hakku'd-Dâmi', Halilî'nin yazdığı ilk akide kitapları arasında yer alır. 1989.

el-İlâu, Maskat 2005.

Zekâtu'l-Enâm

el-İstibdâdu Mezâhiruhu ve Muvâcehetihî

el-İçtihat, Mektebetü'l-İstikame 2002.

el-Fetevâ, 1996.

التعريف بكتاب نبذ التعصب المذهبي لسماحة المفتي الخليلى

İhtilafu el-Metali, 2000

el- Muhkem ve'l-Müteşabih, Mektebetü'l-İstikame, Muscat.

el-Aklu Beyne'l- Cimâh ve Tervîdi'ş- Şer'i, 2008.

Şerhu Kaside Gayeti'l Murâd fi'l-İ'tikad li İmam Nureddin es-Salimî, Ciylu Vaid, 2003.

Avâmilu Takviyyeti'l- Vahdeti'l-İslâmiyyeti fi Şeari'd- Diniyye,

Tashihu Mefâhimi Hatie, Kitapçık şeklinde basılmış bir hutbedir.

Ümmetu'l-İslâm ve Eyne Mesiran ve Masiran, Muscat 2015.

Ebû'l-Ferec el-**İsfehânî**, Mekâtilu't-Tâlibiyyîn, thk. Es- Seyyid Sakr , Daru İhyâi Kütübî'l-Arâbiyye, byy, ty, c. I

el-İsfehâni, Ebu'l-Ferec, Kitabu'l-Egânî, Mısır byy, c. VII.

Şeybanî, Sultan b. Mubarek b. Hamed, *Daiyetul Kelimeti't Tayyibe*, 2015, Maskat.

Hitti, Philip K., *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1980, c. II.

İla'nın, tanımı, şartları ve rükünlerini anlatılan bir kitaptır. Maskat 2005.

İbn Abdirabbih, Ebu Ömer Ahmed b. Muhammed, el- Kurtubî, *el- İkdul Ferîd*, Beyrut 1996, iv.

İbn Hazm, *el-Fasl*, Daru'l-Cil, Beyrut 1996, c. V.

İbn Kesîr *Usdu'l Gabe*, c. II.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk, Ali Şirî, Beyrut 1988, c. VIII, s. 214

M. Yüksel, "Karizmatik Lider Örneği olarak Hz. Ömer", SÜ. 2006

Mes'udi, *Murucu'z- Zehep*, c. III.

Seyyid Kutub, *İslam'da İçtimai Adalet*, 1954, yy,

Şeybânî, Sultân b. Mubarek b. Hamed, *Daiyetu'l- Kelimeti't-Tayyibe*, 2015, Maskat.

Taberanî, Ebu'l-Kasım Süleymân b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, (thk, Hamdi Abdulhamid es- Selefî), byy, 1984, c. III.

Taberi, *Tarihu'l-Ümem*, Kahire, 1939, c. VI.

Tefsir kitabıdır, Şimdiye kadar dört cilt basılmıştır, Mektebetül-İstikame, Maskat 1984.

Yakubi, Ahmet b. Ebi Ya'lâ , *Tarihu'l- Yakubî*, Beyrut trs, c. II.